

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ**

**Η μετάβαση των Κυθήρων από τη Βενετική στη Γαλλική Δημοκρατία:
Θεσμικές-Διοικητικές και Πολιτικές Μεταβολές (1797-1798)**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Κωνσταντίνος Γρ. Τσάλτας

Αθήνα, 2020

Η Διδακτορική Διατριβή αυτή είναι πολύ εκτεταμένη και στο μεγαλύτερο μέρος της αφορά τα Κύθηρα.

Το παρόν είναι το απόσπασμα που αφορά τα Αντικύθηρα.

Μέρος Πέμπτο: Αντικύθηρα

Κεφ. 1. Τα Αντικύθηρα από την προϊστορία έως τη βενετική κατοχή

Το νησί των Αντικυθήρων, καίτοι κοντινό στα Κύθηρα, διέγραψε μια εντελώς διαφορετική ιστορική πορεία. Υπήρξε για αιώνες ακατοίκητο ή εξαιρετικά αραιοκατοικημένο, ενώ η τραχιά φύση του, οι απρόσιτες ακτές και το μικρό μέγεθός του το καθιστούσαν ένα άγονο σημείο. Οι βενετοί κυρίαρχοι δεν ενδιαφέρθηκαν ουσιαστικά γι' αυτό, παρότι τη στρατηγική του θέση διείδαν τα τελευταία χρόνια πριν την κατάλυση της Πολιτείας τους, όμως πλέον δεν ήταν σε θέση να δώσουν πνοή στο νησί.

Αυτό που απέτυχε να πραγματοποιήσει το κράτος, πέτυχαν από μόνοι τους οι Σφακιανοί, οι οποίοι στα μέσα του 18ου αι. άρχισαν να εγκαθίστανται στο νησί, το οποίο ήταν γεωγραφικά κοντά στην οθωμανική Κρήτη, αλλά διοικητικά ανήκε στη Βενετία. Τα έγγραφα που ανιχνεύτηκαν στα Γ.ΑΚ.-Τ.Α.Κ. δείχνουν ότι οι Δημοκρατικοί Γάλλοι, σε αντίθεση με τους Βενετούς, ενδιαφέρθηκαν για τα Αντικύθηρα και τα ενέταξαν στην επικράτειά τους ως διοικητικό παράρτημα των Κυθήρων. Μέσα από αυτές τις πηγές υπάρχουν πληροφορίες για τις δομές που ίδρυσαν, τους αξιωματούχους που τις στελέχωσαν, την επικοινωνία με τα Κύθηρα, ενώ από την πρώτη επίσημη απογραφή του νησιού φαίνεται η πληθυσμιακή του σύσταση.

Τα Αντικύθηρα είναι ένα μικρό σε έκταση νησί, περίπου 20 τ.χλμ. και βρίσκεται στο θαλάσσιο πέρασμα ανάμεσα στα Κύθηρα και βορειοδυτικά της Κρήτης, δημιουργώντας ένα φυσικό στενό. Το άνοιγμά του από το νότιο ακρωτήριο Απολυτάραις μέχρι τις βόρειες ακτές των νησίδων Άγρια Γραμβούσα και Ποντικονήσι είναι περίπου 16 ναυτικά μίλια και αποτελεί το νότιο διάυλο με τον οποίο η δυτική και κεντρική Μεσόγειος ενώνεται με το Αιγαίο. Συνολικά, το πολύνησο των Αντικυθήρων αποτελείται από 11 μικρονήσια, μεγαλύτερα των οποίων είναι το Πρασονήσι ή Πορί και ο Λαγούβαρδος ή Πορέτι.⁴⁵⁷ Κατέχει στρατηγική θέση στο μέσον ενός σημαντικότερου ναυτικού διαύλου που ενώνει Ανατολή και Δύση.

⁴⁵⁷ Βλέπε Γιαγκάκης Γ. Κ., *Τα περίοπτα πολύνησα των Κυθήρων και των Αντικυθήρων. Ο χώρος-η πληθυσμιακή απομείωση-η ρύπανση*, Τήνος 1994, σσ. 2-5.

Οι αρχαίοι Έλληνες ονόμασαν το νησί Αναδυομένη ή Πλωτή, δηλαδή ένα αναδυόμενο ή πλωτό σκάφος, για να επικρατήσει τελικά το Αιγιαλεία, το οποίο με πολλές παραφθορές, όπως Αιγίλα, Αίγίλα, Ιλιοί, Λιοί, Σιγιλίο, σώζεται έως σήμερα.⁴⁵⁸ Τα Αντικύθηρα ή Αντικυθουρία ήταν μεταγενέστερη βυζαντινή ονομασία βασιζόμενη στη γειτνίασή τους με τα Κύθηρα. Οι Βενετοί με το όνομα Τσεριγότο «Cerigotto», δηλαδή μικρά Κύθηρα, τόνισαν την σχέση με τα Κύθηρα ή Τσιρίγο «Cerigo». Ως Αντικύθηρα επανεμφανίζονται και κατοχυρώνονται στα τελευταία χρόνια της βρετανικής Αρμοστείας.

Η καταγωγή των πρώτων κατοίκων του νησιού δεν προσδιορίζεται με ακρίβεια ούτε χρονικά ούτε εθνολογικά. Πιθανώς το νησί κατοικήθηκε την Προϊστορική και Μινωική εποχή, στα 3000-2500 π.Χ., από Πελοποννήσιους ή Κρητικούς. Ο πρώτος οργανωμένος οικισμός απαντάται στα χρόνια μεταξύ 400-300 π.Χ., όταν συγκροτήθηκε η αρχαία Αιγίλια. Η μόνη επιβεβαιωμένη αναφορά σχετικά με τα Αντικύθηρα σχετίζεται με το βασιλιά της Σπάρτης Κλεομένη Γ', όπως τον σκιαγράφησε η γραφίδα του Πλουτάρχου.⁴⁵⁹

Τα ευρήματα αρχαιολογικών ανασκαφών δείχνουν επίδραση από την κρητική πόλη Φαλάσαρνα.⁴⁶⁰ Φαίνεται ότι υπό την επιρροή της πόλης αυτής αναπτύχθηκε και ήκμασε από τα ελληνιστικά μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια ένας οργανωμένος

⁴⁵⁸ Ακόμη και σήμερα, οι Κυθήριοι αποκαλούν τους Αντικυθηρίους *Λιώτες* ή *Σιγκιλιώτες*.

⁴⁵⁹ Συγκεκριμένα στο *Πλουτάρχου Βίοι, Άγης και Κλεομένης*, εδάφιο 30, αναφέρεται ότι «Κλεομένης δὲ πλέων ἀπὸ Κυθήρων εἰς νῆσον ἑτέραν, Αἰγιαλίαν, κατέσχευεν. ὄθεν εἰς Κυρήνην περαιοῦσθαι μέλλοντος αὐτοῦ». Ο Κλεομένης ήταν μια σημαντική προσωπικότητα που προσπάθησε να μεταρρυθμίσει το πολίτευμα της Σπάρτης και να αλλάξει τη φθίνουσα ιστορική της πορεία, αλλά συνάντησε την αντίδραση της κυρίαρχης δύναμης των Μακεδόνων. Μετά την μάχη στη Σελλασία το 222 π.Χ., η ήττα των Σπαρτιατών ενταφίασε κάθε προσπάθεια αναγέννησης της δύναμής τους και προετοίμασε το έδαφος για την επερχόμενη ρωμαϊκή κατοχή. Ύστερα από την ήττα, ο Κλεομένης κατέφυγε στην Αίγυπτο, όπως διηγείται ο Πλούταρχος, με ενδιάμεσο σταθμό τα Αντικύθηρα. Εκεί ο σύντροφός του Θηρυκίων πρότεινε να αυτοκτονήσουν όσο ήταν ακόμη πλησίον της Λακωνικής, επειδή θεωρούσε ότι η καταστροφή τους ήταν ολοκληρωτική. Ο Κλεομένης απέρριψε την πρόταση ως ατιμωτική φυγοπονία «Δεῖ τὸν αὐθαίρετον θάνατον οὐ φυγὴν εἶναι πράξεων ἀλλὰ πράξιν» .

⁴⁶⁰ Η αρχαία Φαλάσαρνα εντοπίζεται δυτικά, στο ακρωτήριο της Γραμβούσας, με την προέλευση του ονόματός της να αποδίδεται στην τοπική νύμφη-ηρωίδα Φαλασάρνη. Η ακμή της προσδιορίζεται στον 4ο-3ο αι. π.Χ., οπότε συγκρότησε ισχυρή εμπορική, οικονομική και ναυτική δύναμη, με αιχμή του δόρατος την πειρατεία. Αυτή η δραστηριότητα ήρθε σε αντίθεση με την εδραιωμένη *Pax Romana* και η πόλη καταστράφηκε ολοκληρωτικά από τους Ρωμαίους το 69 π.Χ.

οικισμός, που λάτρευε τον Αιγίεα Απόλλωνα⁴⁶¹ και τον Ήφαιστο. Διέθετε ναούς, φρούριο, λιμάνια, ναυτιλιακές εγκαταστάσεις⁴⁶² και αναπτύχθηκε από το τρίτο τέταρτο του 4ου αι. έως το πρώτο ήμισυ του 1ου αι. π.Χ.⁴⁶³ Οι κάτοικοι της Αιγιλίας, επηρεασμένοι από τη Φαλάσαρνα, επιδίδονταν στην πειρατεία, με συνέπεια οι Ρόδιοι να τους αποκαλούν *Αιγιλείς ληστές*, αναφέρεται μάλιστα και εκστρατεία εναντίον τους.⁴⁶⁴ Μια πιθανή θεωρία για την ακμή των αρχαίων Αντικυθήρων βασίζεται στη χρηματοδότηση της Περσικής Αυτοκρατορίας, η οποία ενίσχυσε οικονομικά την πολυδάπανη οχύρωση του νησιού, επιδιώκοντας να δημιουργήσει ένα σύστημα αντιμακεδονικών βάσεων με οργανωμένες πολεμικές εστίες εναντίον του Μεγάλου Αλεξάνδρου στο Αιγαίο.⁴⁶⁵

Η παρακμή και εξαφάνιση αυτής της αρχαίας νησιωτικής πολιτείας έχει τη ρίζα της στην πειρατική δραστηριότητα. Οι Ρωμαίοι το 69-67 π.Χ. εκστράτευσαν με αρχηγό τον Μέτελλο (Quintus Caecilius Metellus Creticus) για να εξαλείψουν την πειρατεία από τη Μεσόγειο. Στο επίκεντρο βρέθηκε η Κρήτη και μοιραία και τα Αντικύθηρα, με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική καταστροφή τους σε επίπεδο πληθυσμού και υποδομών. Συμπληρωματικό ρόλο ενδέχεται επίσης να διαδραμάτισαν και οι γεωμορφολογικές μεταβολές, που επήλθαν από φυσικές διαδικασίες, όπως η καθίζηση και καταστροφή του αρχαίου λιμανιού.

⁴⁶¹ Στην ανασκαφή που πραγματοποίησε ο αρχαιολόγος Βαλέριος Στάης, το 1899, ανακάλυψε ένα ακέφαλο μαρμάρινο άγαλμα του κιθαρωδού Απόλλωνα, το οποίο σήμερα εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, καθώς και την επιγραφή, «Ἄριστομένης Ἄριστομήδους/Θετταλός ἐκ Φερρῶν/Νίκων Κηφισοδώρο[υ] Ἀθηναίος/Ἀπόλλ[ω]νι Αἰγιλίει [ἄ]νέθηκαν».

⁴⁶² Ο νεώσοικος των Αντικυθήρων, δηλαδή η θέση στην οποία φυλάσσονταν τα πλοία που είχαν ανελκυστεί στη στεριά, διατηρείται μέχρι σήμερα, όντας λαξευμένος στον βράχο στους πρόποδες του Κάστρου και θεωρείται ένας από τους καλύτερα διατηρημένους στην Ελλάδα. Βλέπε Παπατσαρούχα Ε., «Αντικύθηρα, τα αρχαία Αίγίλα στη σκαπάνη των αρχαιολόγων», *Corpus, Αρχαιολογία Ιστορία των Πολιτισμών*, 37, Αθήνα 2002, σσ. 27-29.

⁴⁶³ Βλέπε Τσαραβόπουλος Α., «Η επιγραφή IG V 1, 948 και οι ενεπίγραφες μολυβδίδες του Κάστρου των Αντικυθήρων», *Horos ένα αρχαιογνωστικό περιοδικό*, Ελληνική Επιγραφική Εταιρεία, 17-21, Αθήνα 2004-2009, σ. 329.

⁴⁶⁴ Συγκεκριμένα δύο επιγραφικά κείμενα της Ρόδου, τα οποία χρονολογούνται στα τέλη του πρώτου μισού του 3ου αι. π.Χ. αναφέρουν «[...] στρατείαν [...] ἐς Αἴγίλα» το πρώτο και «[ἐς Αἰγι]λίαν ἀγωνιζόμενος ποτί λαιστάς ἐτελεύσατε» το δεύτερο, ό.π., σ. 328.

⁴⁶⁵ Ό.π., σ. 331, η Περσική Αυτοκρατορία καταλύθηκε από τον Μέγα Αλέξανδρο, όμως τα έργα, τα χρήματα και η υποδομή παρέμειναν ως παρακαταθήκη στα Αντικύθηρα ενισχύοντας τη στρατιωτική, οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη, με την κυριαρχία της πειρατείας.

Οι αναφορές, που έκτοτε έχουν απασχολήσει τους ιστορικούς, σχετίζονται με εκτοπισμούς, πειρατείες και ναυάγια.⁴⁶⁶ Σε κάθε περίπτωση το νησί δεν ξαναγνώρισε ποτέ τη δημιουργία μιας ακμαίας κοινότητας, όπως αυτή της αρχαιότητας, ενώ και ο πληθυσμός του είχε φθίνουσα πορεία και για αιώνες παρέμενε ουσιαστικά ακατοίκητο.⁴⁶⁷ Η βυζαντινή περίοδος, όσο και η βενετική που τη διαδέχτηκε, δεν είναι ξεκάθαρη ούτε για τα Αντικύθηρα ούτε και για τα ίδια τα Κύθηρα. Γνωρίζουμε ότι τα Αντικύθηρα περιήλθαν το 1293 στην κατοχή της βενετικής οικογένειας των Βιάρων μέχρι και το 1294, όταν πέρασαν στην κεντρική βενετική διοίκηση. Οι Βιάροι επανήλθαν στην κατοχή του νησιού με τον Βικέντιο Βιάρο, ο οποίος το 1665 το κληροδότησε στις δύο κόρες του και τους συζύγους τους Λουδοβίκο Φισκαρινό και Ιερώνυμο Ιουστινιάνι. Τον 18ο αι. οι Βενετοί προχώρησαν σε οχυρωματικά έργα στο Παλαιόκαστρο, όπου πιθανώς διέμενε μια μικρή βενετική φρουρά.⁴⁶⁸

Στο ενδιάμεσο διάστημα ο βενετοτουρκικός πόλεμος, που είχε αρχίσει το 1714 με κύριο στόχο την ανακατάληψη της Πελοποννήσου, κατέληξε με την παράδοση των Κυθήρων και των Αντικυθήρων στους Οθωμανούς το 1715. Η οθωμανική κατοχή υπήρξε βραχύβια και έληξε το 1718, με τη *Συνθήκη του Πασσάροβιτς*, η οποία επανέφερε την βενετική κυριαρχία στο νησί. Στην απογραφή που συνέταξαν για φορολογικούς λόγους οι Οθωμανοί το 1715, τα Αντικύθηρα παρουσιάζονταν ακατοίκητα και ακαλλιέργητα.⁴⁶⁹ Καθώς η βενετική κυριαρχία όδευε στη δύση της, αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για το παραμεθόριο αυτό νησί, την

⁴⁶⁶ Σύμφωνα με ανεπιβεβαίωτες πηγές, αναφέρεται ότι εξορίστηκε στα Αντικύθηρα ο ανθύπατος της Ασίας Γάιος Σύλλανος, ενώ επί αυτοκράτορα Αιμιλιανού εξορίστηκαν περί τις 45 οικογένειες καταδιωχθέντων χριστιανών. Βλέπε Νικολακάκης Χ. Μ., *Περί της νήσου των Αντικυθήρων*, Θεσσαλονίκη 1963, σσ. 18-19, 27.

⁴⁶⁷ Σύμφωνα με αρχαιολογική έρευνα, μετά την καταστροφή από τους Ρωμαίους ενδεχομένως επέζησαν κάποιες ολιγάριθμες οικογένειες αγροτών, κοντά στον Ποταμό, οι οποίες όμως χάθηκαν και έτσι, όταν εγκαθίστανται τον 18ο αι. μ.Χ. οι πρώτοι Σφακιανοί βρίσκουν το νησί ακατοίκητο. Βλέπε Tsaravopoulos A. & Conolly J., Bevan A., «The fragile communities of Antikythera», *Archaeology International*, UCL Institute of Archaeology, 10, Great Britain 2006-2007, σ. 34.

⁴⁶⁸ Βλέπε Ματζαρόγλου Π. (επιμ.), *Κύθηρα το νησί της Ουράνιας Αφροδίτης*, χ.τ. Αρίων, χ.χ., σσ. 32-33.

⁴⁶⁹ Βλέπε Μπαλά Ε., *Η Οθωμανική Απογραφή των Κυθήρων 1715*, Αθήνα 2009 σσ. 23, 169 και συγκεκριμένα στην εισαγωγή του κατάστιχου του κεφαλοχάραττος των Κυθήρων (Çuka Adası Cizue Defteri) «Τα νησιά των Κυθήρων (Çuka adalari) βρίσκονται ανάμεσα στα κάστρα της Μεθώνης και της Μονεμβασιάς [...] Το νησί που ονομάζεται Παλιά Τσούκα (Αντικύθηρα) απέχει 20 μίλια από τη Νέα Τσούκα (Κύθηρα), δεν έχει κατοίκους και δεν καλλιεργείται».

ύπαρξη του οποίου είχε παραβλέψει στα χρόνια της ακμής της.⁴⁷⁰ Η βενετική διοίκηση συγκρότησε σχέδια εποικισμού των Αντικυθήρων, βάσει των διατάξεων που υπέβαλε στη Σύγκλητο ο ναύαρχος Angelo Emo.⁴⁷¹ Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο, ο τελευταίος Γενικός Προνοητής της Βενετίας στα Ιόνια νησιά Carlo Aurelio Widmann θέλησε να οχυρώσει και να εποικίσει με κατοίκους τα Αντικύθηρα, διαβλέποντας τη στρατηγική θέση τους. Η διεργασία είχε προχωρήσει αρκετά από τον Προνοητή, ο οποίος είχε μεριμνήσει για την αποστολή μηχανικών για την ιχνογράφηση του νησιού. Τελικά όμως επήλθε η κατάλυση της Γαληνότατης Δημοκρατίας το 1797 από τους Δημοκρατικούς Γάλλους του Ναπολέοντα και το έργο τερματίστηκε.⁴⁷² Εν κατακλείδι τα Αντικύθηρα στη μεγαλύτερη διάρκεια της βενετικής κυριαρχίας παρέμειναν ακατοίκητα, με εξαίρεση κάποιων περιστασιακών κατοίκων. Ήταν μια *Terra incognita* για τους Κυθηρίους, οι οποίοι δεν είχαν καμία οργανική σχέση μαζί τους. Οι άνθρωποι που τα κατοικούσαν προέρχονταν από την Κρήτη, τα Κύθηρα ή την Πελοπόννησο και ήταν πειρατές, κυνηγοί, ναυαγοί ή καλλιεργητές, που δεν προσδιορίζονταν ως Αντικυθήριοι. Συνεπώς, το νησί των Αντικυθήρων για αιώνες δε διέθετε σταθερές πληθυσμιακές ομάδες, συγκροτημένη κοινωνική δομή και σαφή ιστορική πορεία.

⁴⁷⁰ Όπως αναφέρει η Χρύσα Μαλτέζου «[...] η βενετική διοίκηση σχεδίαζε να αναθέσει στο συμβούλιο των Κυθήρων επιπλέον καθήκοντα που αφορούσαν την κοινωνική οργάνωση των Αντικυθήρων. Πράγματι, το 1788, ο καπιτάνος Angelo Emo, μετά από εντολή της Επισκοπής να ασχοληθεί με τον εποικισμό των Αντικυθήρων, υπέβαλε στη σύγκλητο σειρά σχετικών διατάξεων. Οι βενετικές αρχές, όπως μας πληροφορεί το κείμενο των διατάξεων, για να αντιμετωπίσουν το οξύ δημογραφικό πρόβλημα των Αντικυθήρων, σχεδίαζαν να εγκαταστήσουν στο Cerigotto 60 οικογένειες. Οι έποικοι θα μοιράζονταν τη γη, θα απαλλάσσονταν από την καταβολή φόρων για μια δεκαετία και θα συντηρούσαν τις οχυρώσεις που θα φρόντιζε η Βενετία να ανεγείρει στο νησί [...] Το σχέδιο εποικισμού των Αντικυθήρων δεν πρέπει να ψηφίστηκε τελικά από τη σύγκλητο». Βλέπε Μαλτέζου Χ. Α., *Τα Κύθηρα τον καιρό που κυριαρχούσαν οι Βενετοί*, ό.π., σσ. 85-87.

⁴⁷¹ Ο Angelo Emo, που οραματίστηκε τον εποικισμό των Αντικυθήρων και την οχύρωσή τους, ήταν ο τελευταίος μεγάλος βενετός ναύαρχος. Χάρη σ' αυτόν η Βενετία κέρδισε τις τελευταίες της ναυτικές μάχες, νέα καράβια κατασκευάστηκαν στο Αρσενάλε και επί των ημερών του ξανάζησε έστω και πρόσκαιρα, το ναυτικό μεγαλείο της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, μέχρι το θάνατό του το 1792. Βλέπε Lane F. C., *Βενετία η θαλασσοκράτειρα*, ό.π., σ. 589.

⁴⁷² Τσιτσιλία Π. Κ., *Η Ιστορία των Κυθήρων*, Τόμος Β, ό.π., σ. 256.

Κεφ. 1.2. Η συγκρότηση της κοινότητας των Σφακιανών γύρω από την εκκλησία του Αγίου Μύρωνος

Η εύρεση της εικόνας του Αγίου Μύρωνος⁴⁷³ ήταν αξιοσημείωτο γεγονός των βενετικών Αντικυθήρων με συμβολική σημασία αλλά και ιστορικές προεκτάσεις. Η εικόνα αυτή βρέθηκε σε απροσδιόριστο χρόνο στα μισά του 18ου αι.⁴⁷⁴ Η παράδοση αναφέρει ότι μια ομάδα Κρητών κυνηγών, ευρισκόμενη στο νησί για κυνήγι αιγοπροβάτων, ανακάλυψε ένα μικρό σπήλαιο με πηγή νερού, η οποία ονομάστηκε *Βρύση του Αγίου Μύρωνος*. Μέσα στο σπήλαιο αυτό και πάνω από την επιφάνεια του νερού βρέθηκε μια μικρή φορητή εικόνα του Αγίου Μύρωνος, στην οποία αποδόθηκαν θαυματουργικές ιδιότητες και στα 1782 διαμορφώθηκε ένας μικρός ναός προς τιμήν του. Το γεγονός αυτό ήταν πολύ σημαντικό για τους πρώτους κατοίκους ενός άγονου και ακατοίκητου νησιού, οι οποίοι απέκτησαν έναν πολιούχο άγιο.

Γύρω από την εκκλησία αυτή άρχισε να συσπειρώνεται, σε πρώιμη κοινοτική μορφή, μια ομάδα προσφύγων από τα Σφακιά. Χρησιμοποιείται ο όρος πρόσφυγες, καθώς οι βαθύτερες αιτίες που οδήγησαν αυτούς τους ανθρώπους να μετοικήσουν από την εύφορη Κρήτη στο άγονο νησί των Αντικυθήρων πρέπει να αναζητηθούν στην ταραγμένη περίοδο των επαναστατικών κινήματων των Κρητικών ενάντια στην οθωμανική κυριαρχία. Η εκστρατεία κατάληψης της βενετικής Κρήτης από τους Οθωμανούς, που έληξε το 1669 με την πτώση του Χάνδακα, είχε διαρκέσει 24 χρόνια με μεγάλες καταστροφές. Ακολούθως στα Σφακιά είχε εκδηλωθεί το κίνημα του Δασκαλογιάννη (1770-1771) το οποίο είχε κατασταλεί βιαίως. Στο ήμισυ του 17ου αι. και στις αρχές του 18ου αι., αναφερόταν ήδη ως αυτόνομος συνοικισμός τα *Σφακιανιά* στη Χώρα Κυθήρων. Σχετικές αναφορές στα νοταριακά κατάστιχα, στα ληξιαρχικά έγγραφα⁴⁷⁵ και στις απογραφές πληθυσμού⁴⁷⁶ των Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., καταδεικνύουν ότι

⁴⁷³ Ο Άγιος Μύρων των Αντικυθήρων, ο οποίος ως πολιούχος άγιος εορτάζεται στις 17 Αυγούστου, δεν πρέπει να συγχέεται με τον Άγιο Μύρωνα που εορτάζεται στην περιοχή του Ηρακλείου στις 8 Αυγούστου. Ο Άγιος Μύρων των Αντικυθήρων καταγόταν από την Κόρινθο, έζησε και μαρτύρησε επί αυτοκράτορα Δέκκιου το 249-251 μ.Χ., ενώ ο Άγιος Μύρων που τιμάται στο περιώνυμο χωριό του Ηρακλείου, γεννήθηκε περίπου ένα αιώνα αργότερα και διετέλεσε επίσκοπος.

⁴⁷⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται το έτος 1780.

⁴⁷⁵ Παρουσίες Σφακιανών, μέσα από την καταγραφή του επωνύμου τους βρίσκονται σε ληξιαρχικά βιβλία ενοριών:

1. Χάρου-Κορωναίου Ε., *Ληξιαρχικό Αρχείο Ενοριών, Ενορία Παντοκράτορος στο Κάστρο (1687-1850)*, ό.π., καταγράφονται δύο (2) αναφορές σε Σφακιανούς της Χώρας, με πρώτη τη

η συνοικία αυτή αλλά και άλλες ενορίες δέχονταν Σφακιανούς πρόσφυγες σε κάθε περίοδο κρητικών επαναστάσεων και ταραχών.⁴⁷⁷ Δεν έχει αποσαφηνιστεί η σχέση του συνοικισμού αυτού με την πρώτη ομάδα των Σφακιανών που κατοίκησαν λίγο αργότερα στα Αντικύθηρα, ήταν όμως πιθανό να υπήρχε επικοινωνία. Μπορεί λοιπόν να στηριχτεί ως υπόθεση ότι ο βασικός λόγος εγκατάστασης Σφακιανών στα Αντικύθηρα ήταν το ιδιότυπο καθεστώς ελευθερίας που απολάμβανε το δυσπρόσιτο αυτό νησί και η αποφυγή της οθωμανικής κυριαρχίας.

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία δεν καλύπτει την πρώιμη αυτή περίοδο κατοίκησης του νησιού, ούτε περιγράφεται η περίοδος των Δημοκρατικών Γάλλων. Μόνο στο έργο του J. P. Bellaire⁴⁷⁸ αναφέρεται ότι «Η νήσος Τσοριγόττο κείμενη Α.

βάπτιση της 6ης Αυγούστου 1693 όπου εμφανίστηκε ως ανάδοχος ο караβοκύρης Νικηφόρος Σφακιανός και ακολούθως τη βάπτιση της 30ης Νοεμβρίου 1788 όπου εμφανίστηκαν ως ανάδοχοι ο μαστρο Μανιάς Σφακιανός τσαγκάρης και ο μαστρο Λουλούδης Σφακιανός.

2. Κομπής Τ., *Τα ληξιαρχικά βιβλία του Αγίου Δημητρίου στη Γουρία Κατσουλιάνικα Ποταμού Κυθήρων*, Αθήνα 2009, καταγράφονται δύο (2) αναφορές σε Σφακιανούς, με πρώτη τη βάπτιση της 18ης Σεπτεμβρίου 1794 όπου εμφανίστηκε ως ανάδοχος ο Ιωάννης Σφακιανός ποτέ Νικόλα και ακολούθως τη βάπτιση της 30ης Απριλίου 1823 και της 21ης Νοεμβρίου 1825 όπου εμφανίστηκε ως ανάδοχος η κερά-Μαρία σύζυγος του ιατρού Σφακιανού.
3. Παπαδάκη Α., *Ληξιαρχικά Βιβλία Κυθήρων, Ενορία Εσταυρωμένου Χώρας 1671-1812*, Αθήνα 2001, καταγράφονται δεκαοχτώ (18) αναφορές στα επίθετα Σφακιανός, Σφακιανός Διακουλάκης, Σφακιώτης, Σφακιωτοπούλα. Η παλαιότερη είναι εγγραφή βάπτισης της 26ης Απριλίου 1675 για τον γιό της κερά-Μαργέτας, γυναίκας του караβοκύρη Γιανά Σφακιανού και η τελευταία είναι εγγραφή της κουμπαριάς της 27ης Οκτωβρίου 1807 για την κυρά-Μαρία, θυγατέρα του καπετάν Πόλου Σφακιανού.
4. Καλλίγερος Ε. Π., *Ληξιαρχικά Βιβλία Κυθήρων Ενορίας Αγίου Ιωάννου Προδρόμου Στραποδίου 1687-1850*, Αθήνα 2001, καταγράφονται τέσσερις (4) αναφορές σε Σφακιανούς, με πρώτη τη βάπτιση της 5ης Αυγούστου 1777, όπου εμφανίστηκε ως ανάδοχος η Ανεζίνα, γυναίκα του Πόλου Σφακιανού και τελευταία το γάμο της 12ης Νοεμβρίου 1796 με νύφη τη Λουγρέτσια, θυγατέρα του ποτέ Γιώργη Σφακιανού.

⁴⁷⁶ Δρακάκης Ε. (επιμ.), *Απογραφές Πληθυσμού Κυθήρων (18ος αι.)*, ό.π., σ. 543, στην απογραφή έτους 1770, στον Ποταμό, στην Ενορία της Παναγίας Ιλαριώτισσας απογράφεται ο Antonio Aloiso Cerigoto, 56 ετών και η τετραμελής οικογένειά του. Επίσης στη σ. 547, στην ίδια απογραφή, στον Ποταμό, στην ενορία του Αγίου Κοσμά, απογράφεται ο Thodorin Cerigoto και η τετραμελής οικογένειά του.

⁴⁷⁷ Φραγκούλη Α. Γ., *Επαρχία Σφακίων*, Αθήνα 1997, σσ. 415-420.

⁴⁷⁸ Πετρόχειλος Μ.Κ., *Εντυπώσεις από τα Κύθηρα. Πώς είδαν και περιγράφουν το Νησί και την Ιστορία του οι Ξένοι Περιηγητές. J. Spon et G. Wbeler, D' O. Daper, J. P. Bellaire, O. Riemann, Chr. Buondelmonti, P. Coronelli, a. g. Saint Sauveur, Henri Belle*, Αθήνα 1979, σ. 29.

και εις απόστασιν 5 περίπου χιλιομέτρων [sic] από του Τσιρίγου, από το οποίον εξαρτάται, είναι ολίγον γόνιμος, καλύπτεται από άγριες ελιές, έχει πόσιμα νερά και μερικά αγκυροβόλια. Δεν κατοικείται παρά από εικοσαετίας όταν με την συναίνεσιν των Βενετών 17 οικογένειαι Σφακιωτών εγκατεστάθησαν εις αυτήν. Σήμερον κατοικείται από εκατοντάδας οικογενειών Ελλήνων. Παλιότερον δ' εχρησίμευεν σαν πειρατικόν καταφύγιον». Σε αυτό το σημείο οι αρχαιακές πηγές δείχνουν ότι την περίοδο των Δημοκρατικών Γάλλων το νησί των Αντικυθήρων εντάχθηκε στο σύστημα που εγκατέστησαν στα Ιόνια νησιά και υπαγόταν διοικητικά στα Κύθηρα.

Κεφ. 2. Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι στα Αντικύθηρα

Η έρευνα στο αρχείο των Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ. της περιόδου 1797-1798 δείχνει ότι οι Δημοκρατικοί Γάλλοι ακολούθησαν την πεπατημένη των Βενετών και των Οθωμανών (1715) και θεώρησαν τα Αντικύθηρα *de jure* και *de facto* περιφερειακό εξάρτημα των Κυθήρων και άρα αυτοδίκαιο μέρος της επικράτειάς τους. Έτσι λοιπόν τα ενέταξαν στο συνολικό διοικητικό και δικαστικό σύστημα των κτήσεών τους στο Ιόνιο, διόρισαν αξιωματούχους και προχώρησαν σε απογραφή του πληθυσμού. Οι αρχαιακές πηγές που βρέθηκαν με θέμα τα Αντικύθηρα καλύπτουν τους κύριους τομείς διοικητικής διάρθρωσης:

1. Υγειονομείο
2. Δικαιοσύνη
3. Τοπική Διοίκηση
4. Απογραφή πληθυσμού

Μέσα από αυτές τις πηγές διαγράφηκε η βούληση των Δημοκρατικών Γάλλων για καλύτερη διαχείριση των δομών που εγκαθίδρυσαν στα Αντικύθηρα, με σκοπό τον έλεγχο της κοινότητας αλλά και του στρατηγικής σημασίας νησιού.

Το Υγειονομείο αποτελούσε διαχρονική μέριμνα όλων των διοικητικών μηχανισμών της εποχής. Εύλογα λοιπόν οι Δημοκρατικοί Γάλλοι ενδιαφέρθηκαν για την ίδρυση και εύρυθμη λειτουργία υγειονομικής υπηρεσίας στα Αντικύθηρα. Το έγγραφο με τίτλο «Έρμηνεία διά τούς έπιστάτας τής υγείας» αποτελούσε το διοριστήριο των υγειονόμων του νησιού και ταυτόχρονα βασικό εγχειρίδιο

οδηγιών.⁴⁷⁹ Το εισαγωγικό μέρος του εγγράφου ανέφερε ως διορισμένους υγειονόμους/επιστάτες υγείας του νησιού τους Μανούσο Νικολουδάκη, Παναγιώτη Αντρεαδάκη, Μανόλη Πολάκη Μαύρο και γραμματέα τον Τζόρτζη Ανδρόνικο. Η δομή του εγγράφου επιμερίστηκε σε πέντε βασικά άρθρα με αναλυτικές οδηγίες προς τους υγειονόμους:

1. Στο πρώτο άρθρο τονίστηκε η βαρύτητα του καθήκοντος και η απαιτούμενη εγρήγορση στην άσκησή του «θέλουν ἔχει χρέος να ἀγριπνοῦν καί νά προβλέπουν διά τά τέλη τῆς κοινῆς ὑγείας».

2. Στο δεύτερο, περιγράφηκε αναλυτικά η διαδικασία ελέγχου και επιθεώρησης στα πλοία που καταφθάνουν στα Αντικύθηρα. Οι επιστάτες υγείας όφειλαν με την έλευση οποιοδήποτε πλεούμενου (βάρκας ή караβιού) να ελέγχουν και να καταγράφουν:

- i. Όνομα караβοκύρη
- ii. Ονομασία βάρκας
- iii. Αριθμό πληρώματος και επιβατών
- iv. Είδος φορτώματος
- v. Τόπο προέλευσης
- vi. Τόπο προορισμού
- vii. Τα λιμάνια τα οποία έχει προσεγγίσει μέχρι στιγμής
- viii. Έλεγχος αν είχε προσεγγίσει τόπο στον οποίο είχαν εκδηλωθεί κρούσματα μολυσματικών ασθενειών
- ix. Εξέταση της κατάστασης υγείας του πληρώματος
- x. Σημείωση τυχόν ειδήσεων που άκουσε το πλήρωμα

3. Στο τρίτο άρθρο αναφερόταν η υποχρέωση τήρησης κατάστιχου με την καταβολή ειδικού τέλους από τα караβια.

4. Το τέταρτο άρθρο αφορούσε στα караβια τα οποία ήταν ύποπτα προερχόμενα από μέρη στα οποία είχαν εκδηλωθεί επιδημικές ασθένειες. Σε αυτό το σημείο οι οδηγίες ρητά και κατηγορηματικά όριζαν, ως μόνη λύση την εκδίωξη του караβιού. Σε περίπτωση δε μη συμμόρφωσης του, οι επιστάτες της υγείας επιβαλλόταν (όπως φαίνεται από το έγγραφο), να απωθήσουν το караβί με χρήση βίας. Η γραφή ήταν ενδεικτική, «οί ἐπιστάται νά τά στεναχωροῦν νά ὑποτάζωνται εἰς

⁴⁷⁹ 34. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 9 [Οδηγίες για τους Υγειονόμους των Αντικυθήρων], χ.χ.

τοῦτο καί μέ τά ἴδια ἄρματα εἰς τό χέρι ὄλων τῶν πολιτῶν, διά νά εἶναι πάντα προφυλαγμένη ἡ ὑγεία τοῦ νησιού».

5. Τέλος σε περίπτωση εκδήλωσης επιδημικής ασθένειας στο νησί, οι επιστάτες υγείας έπρεπε να ειδοποιήσουν άμεσα την διοίκηση στα Κύθηρα. Εδώ η γραφή του κειμένου είχε μια έντονα φορτισμένη χροιά «Πέμπτον: εάν (όποῦ ὁ Θεός νά μήν Το δώσει ποτε) ἤθελε συνέβη κανένα μόλεμα άπάνω εἰς τό νησί, οἱ έπιστάται νά ἔχουν χρέος νά στέλνουν τήν εἶδησιν παρευθύς εἰς το Τζηρίγον».

6. Το τελευταίο και βασικότερο σημείο του εγγράφου, αφορούσε στην κύρια διοικητική και γραφειοκρατική υποχρέωση των επιστατών υγείας, να εφοδιάζουν με ακριβές πιστοποιητικό κάθε διερχόμενο πλοίο από το νησί. Η διοίκηση αποσαφήνισε πλήρως τις προθέσεις της, επισυνάπτοντας σε παράρτημα το ακριβές σχέδιο και τον τύπο του πιστοποιητικού που έπρεπε να τηρείται.

Το έγγραφο αυτό αποδεικνύει τη μέριμνα των Δημοκρατικών Γάλλων, για τη δημιουργία υγειονομείου στα Αντικύθηρα, με βασική προτεραιότητα τον έλεγχο των διερχομένων πλοίων για πιθανά κρούσματα μολυσματικών ασθενειών. Η βενετική διοίκηση είχε μεριμνήσει μόνο για το Υγειονομείο των Κυθήρων, παραβλέποντας την ύπαρξη των απογυμνωμένων από πληθυσμό Αντικυθήρων. Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι ωστόσο αντίκρισαν ένα νησί, μικρό μεν σε έκταση αλλά σε στρατηγικό σημείο και κατοικούμενο από μια σφριγηλή κοινότητα Σφακιανών. Το γεγονός αυτό το καθιστούσε ικανό να αποτελέσει ένα υγειονομικό ανάχωμα πρώτης γραμμής για την προστασία των Κυθήρων, αλλά και των υπόλοιπων Ιονίων νήσων. Επακολούθησε ο διορισμός επιστατών υγείας και ο καθορισμός ενός σαφούς και καθορισμένου πλαισίου λειτουργίας.

Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι ενέταξαν τα Αντικύθηρα στο δικαστικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης που εγκαθίδρυσαν στα Ιόνια νησιά. Βέβαια το μικρό μέγεθος του νησιού και η έλλειψη μορφωμένων ατόμων δεν συνηγορούσε στη σύσταση δικαστηρίων υψηλής βαθμίδας, όπως στα Κύθηρα. Αντιμετώπισαν όμως το θέμα οργάνωσης και δημιουργίας δομών δικαιοσύνης στο νησί και προέβησαν στο διορισμό ειρηνοδικών με καθορισμένο, αντίστοιχο των επιστατών υγείας, πλαίσιο άσκησης των καθηκόντων τους.

Ακολουθώντας το ύφος, τη μορφή και τη διοικητική λογική που χαρακτήριζε το παραπάνω έγγραφο του Υγειονομείου, το έγγραφο με τίτλο «Ερμηνεία διά τους έροτοκριτάς τοῦ Νισίου τῆς Ἀιγιαλέας» καθόρισε τα καθήκοντα και την πρακτική που έπρεπε να ακολουθήσουν οι ειρηνοδίκες κατά την άσκηση των καθηκόντων

τους.⁴⁸⁰ Το έγγραφο ξεκινούσε με τα ονόματα των διορισμένων ειρηνοδικών, τους (έροτοκριτάς), οι οποίοι ήταν οι Μπατός Κυνηγαλάκης, Γιωργάκης Γαλανοσιφάκης και Ιωάννης Ανδρόνικος, με γραμματέα τον Μανώλη Κυνηγαλάκη. Ακολούθως το έγγραφο επιμερίστηκε σε οκτώ άρθρα με τις αρμοδιότητες των ειρηνοδικών:

1. Στο πρώτο άρθρο αναφέρθηκε η βασική και διαχρονική αρμοδιότητα των ειρηνοδικών, δηλαδή να μετριάζουν τις αντιπαραθέσεις και να ησυχάζουν τα οξυμένα πνεύματα, η γραφή του ήταν πολύ περιγραφική «Όταν συνέβουσι διαφοραῖς ἀναμεταξύ τῶν πολιτῶν χρεωστοῦσιν οἱ Κριταί πρώτα ἀπό κάθε ἄλλον νά παρακινήσουσι τα μέρι νά ταῖς τεριάσουσι καί νά ἰσηχάσουν ἀνάμεσόντος ἀδελφικῶ τῷ τρόπῳ».

2. Στο δεύτερο άρθρο αναφέρθηκε η περίπτωση όπου δεν ήταν δυνατή η εξάλειψη των διαφορών. Τα εμπλεκόμενα μέρη μπορούσαν να αναθέσουν την επίλυση της υπόθεσής τους σε δύο ειρηνοδίκες που θα διάλεγαν για να αποφασίσουν.

3. Στο τρίτο άρθρο ορίστηκε ότι, αν οι δύο παραπάνω επιλογές δεν προσέφεραν λύση στα αντιμαχόμενα μέρη και εφόσον δεν συμφωνούσαν στα πρόσωπα των δικαστών, τότε αυτοί αυτοδικαίως θα προέβαιναν στην εκδίκαση της υπόθεσης και στην έκδοση απόφασης.

4. Στο τέταρτο άρθρο καθορίστηκε το οικονομικό ύψος των υποθέσεων που μπορούσαν να εκδικάσουν οι ειρηνοδίκες των Αντικυθήρων, το οποίο έφτανε μέχρι το όριο των εξήντα (60) γροσιών. Για μεγαλύτερα ποσά αρμόδιοι ήταν οι δικαστές των Κυθήρων, όπως ανέφερε «ὅταν ἡ διαφορά ὑπερβένει τόν τοιοῦτον ἀριθμόν τῶν γροσιῶν ἐξήντα: 60: τότε μέλει αὐτῇ ἡ διαφορά νά φέρνεται καί νά κρίνεται ἀπό το Κριτήριον τῆς Κηθυρίας».

5. Στο πέμπτο και στο έκτο άρθρο ενυπήρχε μια σημαντική τυπολογική και εννοιολογική καινοτομία που οι Δημοκρατικοί Γάλλοι εισήγαγαν στα Αντικύθηρα. Συγκεκριμένα αναφερόταν ότι οι ειρηνοδίκες έπρεπε να διατηρούν ένα τοπικό ταμείο με καταγραφή των εισφορών των κατοίκων, «θέλουν ἔχει τήν ἔγνοιαν νά συνάζουν εἰς ἓνα μπουκί ὁποῦ νά λέγεται καί νά ἀγροικάται μπουκί τῆς κοινότητος τῶν πολιτῶν». Σημειώνεται η ετυμολογία που έδινε η διοίκηση στους κατοίκους ως *κοινότητος τῶν πολιτῶν*. Το γεγονός ότι κάθε χρήση αυτού του ποσού θα γινόταν μόνο «μέ τήν γνώμην ὄλων τῶν πολιτῶν» και με σκοπό «διά χρειαῖς τοῦ νησίου καί

⁴⁸⁰ 33. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικῶν Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 8 [Οδηγίες για τους Ειρηνοδίκες τῶν Αντικυθήρων], χ.χ.

τῆς κοινότητος», μαρτυρούσε στοιχεία συμμετοχικῆς διοίκησης. Στο 6ο ἄρθρο διαφάνηκε ὅτι βασικό μέλημα ἦταν ἡ δυνατότητα τῶν ἀρχῶν τῶν Ἀντικυθῆρων, σε περίπτωση που κρινόταν ἀναγκαῖο σε θέματα δημόσιας υγείας καὶ ἐπιδημικῆς ἀσθένειας, νὰ ἀποστείλουν καράβι στα Κύθηρα ζητώντας βοήθεια καὶ μεταφέροντας εἰδήσεις. Κύριοι ἀποδέκτες τῶν υγειονομικῶν εἰδήσεων ἦταν κατὰ σειρά προτεραιότητος:

- i. Ὁ Γάλλος Διοικητῆς
- ii. Ἡ Κεντρικὴ Διοίκηση τῶν Κυθῆρων
- iii. Ὁ Γάλλος Πρόξενος στα Χανιά
- iv. Το Ὑγειονομεῖο τῶν Κυθῆρων

7. Συνεχίζοντας στο ἑβδόμο ἄρθρο, ἡ γαλλικὴ διοίκηση ἐπέμενε στο θέμα τήρησης τῶν υγειονομικῶν κανόνων. Ὅρισε τοὺς εἰρηνοδίκες ὡς τελικοὺς υπογράφοντες στα υγειονομικά πιστοποιητικά που ἐξέδιδαν σε πρῶτο στάδιο οἱ ἐπιστάτες τῆς υγείας, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀνέφερε «τό πασπόρτι τῶν ἐπιστατῶν τῆς υγείας νὰ ἔχη χρέος νὰ ὑπογράφεται διὰ περισσότεραν βεβαίωση καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἄνοθεν ἐροτοκριτὰς», ἀναβαθμίζοντάς τοὺς εἰρηνοδίκες ἐναντὶ τῶν ἐπιστατῶν τῆς υγείας. Αὐτὴ ἡ διάταξη ἀφορούσε τοὺς Ἀντικυθηρίους που ταξίδευαν σε μέρη ἐκτὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας ὅπως ἀναφερόταν «διὰ τὰ μέρη τῆς χριστιανοσύνης».

8. Για ὅσους ἐπρόκειτο νὰ ταξιδέψουν πρὸς τὴν ὀθωμανικὴ ἐπικράτεια εἶχε ἐπισυναφθεῖ ἡ τυποποιημένη μορφή του ταξιδιωτικοῦ ἐγγράφου.

Ὁ διορισμὸς τῶν εἰρηνοδικῶν ἀποτελοῦσε τὸ βασικό στοιχεῖο ἀπονομῆς δικαιοσύνης στα Ἀντικύθηρα. Ἡ ιδιότητα τῶν δικαστῶν αὐτῆς τῆς βαθμίδας ἐτυμολογικὰ προερχόταν ἀπὸ τὸν ὄρο *εἰρήνη*, καθὼς ἐπρόκειτο γιὰ δικαστήριον με ἀντικείμενον χαμηλῆς παραβατικότητος υποθέσεις καὶ προσωπικὲς διενέξεις. Κύριον μέλημα τοῦ εἰρηνοδίκου ἦταν ἡ ἀπόδοση δικαιοσύνης καὶ ὁ μετριασμὸς τῶν παθῶν. Οἱ εἰρηνοδίκες ἦταν ἐνδεχομένως τὰ πλέον σημαίνοντα πρόσωπα στὴ μικρὴ κοινωνία τῶν Ἀντικυθῆρων καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι, καθὼς ὑπεεῖχαν τῶν ἐπιστατῶν υγείας. Ἡ καινοτομία τῆς γαλλικῆς διοίκησης, ἡ ὁποία προέτασσε τὸ *ελευθερία-ισότης* ὡς κατευθυντήρια δύναμη, διαφάνηκε ἰδιαίτερα στο θέμα τῆς διαχείρισης τοῦ δημόσιου ταμείου. Σε αὐτὴ τὴν περίπτωση οἱ Δημοκρατικοὶ Γάλλοι θεώρησαν τοὺς πολίτες τοῦ νησιοῦ συνυπεύθυνους καὶ συναρμόδιους με τοὺς δικαστῆς, κάτι ἐντελῶς ξένο με τὰ προγενέστερα βενετικὰ ἤθη, ἀλλὰ καὶ με τὶς πρακτικὲς που ἐφαρμόζονταν ἀπὸ τοὺς ἴδιους στα μεγαλύτερα νησιά τοῦ Ἰονίου.

Το έγγραφο με τίτλο «έρμηνεία διά τούς έπιστάτας τής ξετιμόσεως επάνω σταῖς εξημίαις τῶν πραγμάτων»⁴⁸¹ ακολουθούσε την ίδια λογική και τυπολογία με τα δύο προηγούμενα, καθώς έδινε οδηγίες και όριζε το πλαίσιο λειτουργίας για τους διορισμένους εκτιμητές/πραγματογνώμονες των Αντικυθήρων. Το αξίωμα αυτό συμπλήρωνε το ρόλο των ειρηνοδικών, κάτι αναγκαίο για μια μικρή γεωργική κοινωνία. Οι διορισμένοι πραγματογνώμονες ήταν οι Αληγίζος Τυτογιαννάκης, Πόλος Τιτάκης, Δημήτρης Χαρχαλιδάκης, με γραμματέα τον Σταυριανό Βενέρη. Το έγγραφο αυτό ήταν μικρότερο συγκριτικά με τα άλλα και αποτελούνταν από τρία άρθρα:

1. Στο πρώτο άρθρο περιγραφόταν η γενική αποστολή των εκτιμητών ζημιών, στους οποίους όφειλαν να προστρέχουν όσοι είχαν σχετικά ζητήματα για τα οποία χρειάζονταν τη διαιτησία τους, «όσοι λάβουν παράπονον διά εξημίαις νά προστρέχουν εις τούτους τούς έπιστάτας νά φανερώσουν τό παράπονον τως». Οι εκτιμητές έπρεπε να διενεργήσουν αυτοψία και ακολούθως να γνωμοδοτήσουν με δίκαιο τρόπο. Η έγγραφη έκθεσή τους έπρεπε να υπογράφεται το λιγότερο από δύο άτομα και τον γραμματέα τους.

2. Στο δεύτερο άρθρο εξεταζόταν η περίπτωση μη επίλυσης των προστριβών από τους εκτιμητές, οπότε τα αντιμαχόμενα μέρη καλούνταν να λύσουν τις διαφορές τους ενώπιον των ειρηνοδικών.

3. Τέλος στο τρίτο άρθρο στους εκτιμητές προσδιορίστηκε αυτή ακριβώς η ιδιότητα του εκτιμητή κινητών και ακίνητων αξιών, «Θέλοντας τινές νά ξετιμήσουν καί νά γνωρίσουν τήν τιμήν καί αξιασμόν κάθε άλλου πράγματος, αυτή ή ξετίμωσις καί τιμή νά γίνεται πάντα από τούτους τούς έπιστάτας».

Τα Αντικύθηρα ήταν μικρό νησί για να διαθέτει δικαστήρια. Οι υποθέσεις που δεν μπορούσαν να επιλυθούν από τους ειρηνοδικές παραπέμπονταν στα ανώτερα δικαστήρια των Κυθήρων. Η σειρά εγγράφων που αφορούσαν στη δικαστική διένεξη ανάμεσα στον Νικόλαο Κυνηγό και στον Μανώλη Μεγαλοκονόμο, με ημερομηνία του πρώτου εγγράφου την 1η Φεβρουαρίου, 1798 είναι ενδεικτική.⁴⁸² Η δικογραφία που σχηματίστηκε μαζί με όλα τα σχετικά έγγραφα (επτά τον αριθμό) εκδικάστηκε στο *Κομιτάτον τῶν Κρισιμάτων* των Κυθήρων.

⁴⁸¹ 30. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 5 [Οδηγίες για τους εκτιμητές των Αντικυθήρων], χ.χ.

⁴⁸² 18. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 8/Εγγραφο 5 [Δικαστική υπόθεση Νικόλα Κυνηγού εναντίον Μανώλη Μεγαλοοικονόμου], 01.02.1798.

Ο καταγγέλλων ήταν ο Νικόλαος Κυνηγός ο οποίος κατηγορήσε τον Μανώλη Μεγαλοκονόμο για την καταστροφή της περιουσίας του στα Αντικύθηρα χρησιμοποιώντας φορτισμένες φράσεις «Γνοστόν εις ὅλους εἶναι τούς ἐγκάτικους ἐτοῦτου τοῦ νυσίου τό ἄδικον, γδίσημον, καί κατάσκήνη ὅποῦ ἔκαμεν εις τήν πτοχή μας φαμελείαν ἐμοῦ Νικολάου Κυνηγοῦ ποτέ Γεωργίου, ὁ πολήτις Μανόλης Μεγαλοκονόμος ποτέ Κοσμά Μεταξά εις τό μικρόν νησί τοῦ Λειόνε». Η δικογραφία ἔδειξε ὅτι τα αδικήματα, που ἐχρηζαν υψηλότερης του Ειρηνοδικείου βαθμίδας, παραπέμπονταν στις δικαστικές αρχές των Κυθήρων. Η υπόθεση αυτή είχε απασχολήσει στο παρελθόν και τις βενετικές αρχές, καθώς για πρώτη φορά είχε εκδικαστεί το 1787. Η περίπτωση αυτή αποδείκνυε ὅτι τελικά η Βενετία, παράλληλα με τα σχέδια εποίκισμῶν και οχύρωσης του νησιού, εἶχε λάβει υπόψη της και τη μικρή κοινότητα των Σφακιανῶν που παρεπιδημούσε στα Αντικύθηρα. Στο δικαστήριον των Κυθήρων, ὅπου ο Νικόλαος Κυνηγός εἶχε δικαιωθεί και τότε, απευθύνθηκε ξανά και ζήτησε την επανάληψη της δικαίωσής του μαζί με την καταβολή αποζημίωσης, επικαλούμενος το υπέρ του δεδικασμένο. Σε αυτή την περίπτωση δεν ανέφερε ονομαστικά τη Βενετία, ἀλλά γενικά αναφέρθηκε σε *απερασμένο γοβέρνο*, για ευνόητους σημειολογικούς λόγους.

Ο αντίδικος Μανώλης Μεγαλοκονόμος στη δική του αναφορά ἔδωσε την ακριβή ημερομηνία της προηγούμενης δίκης (επιπέδου Κακουργιοδικείου) «κατά τήν ἀπόφασιν ὅποῦ ἔγνην εις τό τελειομένον προτζέσω Κριμινάλ εις τας: 18: Δεκεμβρίου 1787» και παρουσίασε τη δική οπτική του για την υπόθεση «Ἐπειδή καί μέ τήν φυσικήν του ἀνεσχυντίαν ὁ λεγόμενος Νικόλαος Κηνηγός ποτέ Γεωργίου ψευδός παρησιάζει εις τήν δικαιοσύνην τούτου τοῦ Κομιτάτου πῶς εἶναι γνωστόν εις ὄλλους τό γδύσιμον καί κατεστροφὴν ὅποῦ τοῦ ἔκαμεν ὁ πολήτις Μανώλης Μεγαλοκονόμος ζητῶντας νά τοῦ πλυρώσι ὄλλα ἐκήνα ὅποῦ ὠρέχθη νά τόν σικοφαντήσι πῶς τοῦ ἐπῦρε καί ὄσα ἄλλα τόν ἐρμηνεύει ἢ διάκρυσί του». Ἐπειδή η πρώτη δίκη εἶχε αποβεί εις βάρος του, ο Μεγαλοκονόμος πολύ εὐλόγα κατηγορήσε το διεφθαρμένο βενετικό σύστημα δικαιοσύνης για κακοδικία, κάτι που ἐγινε ἐμφανέστερο στην ἐπόμενη κατάθεσή του. Ἐπίσης ἔθεσε το πρόβλημα της θαλάσσιας ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στα δύο νησιά, καθώς στην προκειμένη περίπτωση οι μάρτυρες ἀδυνατούσαν να παραστούν στα Κύθηρα χωρίς την πληρωμή των ναύλων τους. Για το λόγο αυτό ο Μεγαλοκονόμος προσφέρθηκε να τους διευκολύνει «ἐπειδή εἶναι ἀνάγκη, νά ἐξεταχθοῦν κωντά εις ἄλλους καί μάρτηρες κάτικυ εις τούς Ἥλιους, ἢ ὅπιοι δέν ἔρχωντε ἐδώ δίχως ἔξωδα προσφέρει ἐκουσίως, ὁ ριθῆς Μεγαλοκονόμος νά

παραστήση έγγυιτήν ικανόν όπου να αποκρίνετε δια αυτά και διά όσα άλλα έξωδα τρέζουν».

Βάσει των επιθέτων, ο Μεγαλοκονόμος⁴⁸³ ήταν προφανώς Κυθήριος, ο οποίος διατηρούσε περιουσιακά στοιχεία στα Αντικύθηρα. Ο Κυνηγός⁴⁸⁴ είναι επίθετο σφακιανής προέλευσης προερχόμενο από την οθωμανική Κρήτη. Αυτό ήταν κάτι που ο Μεγαλοκονόμος εκμεταλλεύτηκε για να υποδηλώσει την ιδιότητα του Κυνηγού ως ξένου, σε αντίθεση με τον ίδιο που ήταν γηγενής. Κλείνοντας επικαλέστηκε την αλλότρια υπηκοότητα των Σφακιανών και τις πιθανές εσωτερικές τους έριδες, με τη βασική κατηγορία του ενάντια στο διεφθαρμένο βενετικό καθεστώς «ό πτοχός Μεταξάς ύπόφερε και έζημιόθη από την δυναστείαν του γνωστού ποτέ Γεωργίου Κυνηγού σās περικαλεϊ νά έξετάσεται, όχι βέβαια μέ εκείνην την δολιότητα και άπιστιαν όπου έπραξεν ό τότε Καντζιλέρρης διά τά έσχρά τέλη του [...] τον έζημιωσεν ό ποτέ Γεώργιος Κυνηγός, καθώς ό Μεταξάς εϊναι έτοιμος πρότον νά του άποκριθῆ εις τά όσα μαρτυριθοϋν όμοίως πώς νά έζημιωσεν ἢ νά έπῆραν άλλοι Σφακιανοί συμπατριότε του διά τάς έχθρας και πάθη όπου ἦσαν άναμεσόν τους».

Σε αυτό το σημείο εμφανίστηκε μια θεσμική ιδιαιτερότητα της ταυτότητας των Αντικυθήρων που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Δημοκρατικοί Γάλλοι και την οποία αντιμετώπισαν αργότερα και οι Βρετανοί. Δηλαδή το γεγονός ότι σε νησί της επικράτειάς τους η πλειοψηφία των κατοίκων του ήταν Σφακιανοί Κρήτες, υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η δικαστική αυτή υπόθεση κατέδειξε ότι οι Δημοκρατικοί Γάλλοι ενέταξαν τους Αντικυθηρίους στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης που είχαν συστήσει στα Κύθηρα.

Η επικοινωνία ανάμεσα στα Κύθηρα και στα Αντικύθηρα ήταν δύσκολη και εξαρτώμενη από τις καιρικές συνθήκες και τα έξοδα μεταφοράς που προέκυπταν, όπως φαίνεται και από την αναφερόμενη δικαστική υπόθεση. Το έγγραφο της 26ης

⁴⁸³ Το επίθετο Μεγαλοκονόμος ή Μεγαλοοικονόμος είναι από τα παλαιότερα των Κυθήρων και απαντάται στις πρώτες νοταριακές πράξεις του 1536. Η ρίζα του ήταν βυζαντινή και προερχόταν από το βυζαντινό εκκλησιαστικό αξίωμα του Οικονόμου. Βλέπε Καλλίγερος Ε. Π., *Κυθηραϊκά Επώνυμα*, ό.π., σσ. 476-481.

⁴⁸⁴ Το επώνυμο Κυνηγός/Κυνηγαλάκης απαντάται στα Αντικύθηρα και προήλθε από την Κρήτη. Η οικογένεια Κυνηγαλάκη εγκαστάθηκε στην περιοχή Μπατουδιανά των Αντικυθήρων, ό.π., σσ. 383-384.

Ιουνίου 1798⁴⁸⁵ καταδεικνύει αυτή τη δυσκολία επαφής ανάμεσα στην Κεντρική Επιτροπή των Κυθήρων και στις διοικητικές και δικαστικές δομές-παραρτήματα των Αντικυθήρων.

Στην προκειμένη περίπτωση αναφέρθηκε ότι ο πολίτης Γεώργιος Λαζαρέτος (δεν προσδιορίστηκε ευκρινώς κάποιο αξίωμα), που προφανώς λειτουργούσε ως αγγελιοφόρος-ταχυδρόμος της Κεντρικής Επιτροπής, μετέφερε ερμηνευτική επιστολή (εγκύκλιο) στους κατοίκους των Αντικυθήρων, την οποία δέχτηκαν με θετικό τρόπο. Όπως ανέφεραν «Μέ τόν έρχομόν τοῦ πολίτου Γεωργίου Λαζαρέτου ἐλάβαμεν την τιμιόν σας έρμηνευτικήν έπιστολήν, τήν όποιαν μέ σέβας ύπακούσαμεν». Κατόπιν με τον ίδιο αγγελιοφόρο, απέστειλαν εγγράφως ζητήματα που τους απασχολούσαν και διαφορές (ενδεχομένως δικαστικού περιεχομένου) προς τη Διοίκηση των Κυθήρων.

Η περιγραφή αυτή, αν και σύντομη, φανερώνει το ύφος της διοικητικής επικοινωνίας που επικρατούσε ανάμεσα στα Κύθηρα και στα Αντικύθηρα και ιδιαίτερα το βαθμό δυσκολίας άσκησης ελέγχου και εποπτείας από τους Δημοκρατικούς Γάλλους. Τα Αντικύθηρα ήταν ένα νησί στο οποίο η επικοινωνία πραγματοποιούνταν με δυσκολία, δεν υπήρχαν στρατιωτικές ή αστυνομικές δυνάμεις και η αποδοχή των αποφάσεών της διοίκησης των Κυθήρων βασιζόταν στην καλή διάθεση των κατοίκων.

Η απογραφή πληθυσμού είναι ένα διαχρονικό εργαλείο κάθε διοικητικού μηχανισμού και πραγματοποιείται κυρίως για φορολογικούς, υγειονομικούς και στρατολογικούς λόγους. Η προγενέστερη βενετική διοίκηση προέβαινε τακτικά στην καταγραφή πληθυσμού στα Κύθηρα,⁴⁸⁶ όπως και η σύντομη οθωμανική (1715-1718).⁴⁸⁷ Η διοίκηση των Δημοκρατικών Γάλλων δεν αποτέλεσε εξαίρεση και στις 25 Ιουνίου του 1798 προέβη σε απογραφή των κατοίκων των Αντικυθήρων όπως περιέγραψε «1798 Ιουνίου 25 έτος έκτον τής γαλλικής δημοκρατίας εις την Αίγιαλέα αριθμός τών κατοίκων τής νήσου Αίγιαλέας».⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ 31. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 6 [Αναφορά των κατοίκων των Αντικυθήρων], 27.06.1798.

⁴⁸⁶ Βλέπε βενετικές απογραφές πληθυσμού Κυθήρων, Δρακάκης Ε. (επιμ.), *Απογραφές Πληθυσμού Κυθήρων (18ος αι.). Τόμοι Α, Β, Γ*, ό.π.

⁴⁸⁷ Βλέπε οθωμανική απογραφή, Μπαλά Ε., *Η Οθωμανική Απογραφή των Κυθήρων 1715*, ό.π.

⁴⁸⁸ 32. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 7 [Απογραφή πληθυσμού των Αντικυθήρων], 25.06.1798.

Η απογραφή κατέγραψε τις οικογένειες με αναφορά στον επικεφαλής αρχηγό, το όνομα, το επώνυμο και πατρώνυμο. Στην πλειοψηφία τους ήταν άντρες, αλλά υπήρχαν και τρεις περιπτώσεις γυναικών-χρηών. Σύμφωνα με αυτή την απογραφή το 1798 τα Αντικύθηρα κατοικούνταν από 28 οικογένειες αποτελούμενες από 56 άντρες, 46 γυναίκες και 33 παιδιά, σύνολο 135 κάτοικοι. Την κατάσταση επικύρωσε με την υπογραφή του ο ειρηνοδίκης Γιωργάκης Γαλανοσιφάκης. Η απογραφή έδωσε μια πλήρη πληθυσμιακή αποτύπωση του νησιού στη γαλλική διοίκηση σε ποσοτικό (αριθμός κατοίκων), αλλά και ποιοτικό επίπεδο (σύσταση πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία, επικεφαλής οικογενειών). Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι κατ' αυτό τον τρόπο απέκτησαν πολύτιμες πληροφορίες για την πληθυσμιακή σύσταση των Αντικυθήρων, απαραίτητες για την άσκηση φορολογικής πολιτικής, για την επάνδρωση στρατιωτικού αποσπάσματος πολιτοφυλακής ή ακόμα και υποχρεωτικής εργασίας.

Κεφ. 2.1. Αποτίμηση της διοικητικής παρουσίας των Δημοκρατικών Γάλλων στα Αντικύθηρα

Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι, σε αντίθεση με τους Βενετούς, ενδιαφέρθηκαν άμεσα να εντάξουν τα Αντικύθηρα στην επικράτειά τους, διαβλέποντας ενδεχομένως τη γεωγραφική τους αξία και αντιμετωπίζοντας το νησί ως διοικητικό εξάρτημα των Κυθήρων. Θέλησαν να ακολουθήσουν την πρακτική που εφάρμοσαν και στα Κύθηρα, σεβόμενοι όμως ή έστω αποδεχόμενοι την ιδιαιτερότητα αυτής της κλειστής κοινότητας, που αποτελούνταν ως επί το πλείστον από Σφακιανούς προερχόμενους από την οθωμανική Κρήτη. Διόρισαν ντόπιους ειρηνοδίκες, πραγματογνώμονες, υγειονόμους και γραμματείς, απέστειλαν και δέχονταν διοικητική αλληλογραφία, δίκάζαν τα σημαντικά αδικήματα στα Κύθηρα και προχώρησαν σε απογραφή του πληθυσμού.

Η απουσία στρατιωτικής δύναμης επιβολής ήταν ο παράγοντας που υποχρέωσε τους Δημοκρατικούς Γάλλους να παραχωρήσουν την άσκηση της διοίκησης και της δικαιοσύνης του νησιού σε γηγενείς Αντικυθηρίους, με όλα τα συνακόλουθα προβλήματα (χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, εμπλοκή οικογενειών αξιωματούχων σε τοπικές διαμάχες, κουλτούρα οθωμανικής διοίκησης). Η δύσκολη επικοινωνία και οι συχνοί θυελλώδεις άνεμοι που χαρακτηρίζουν τη θαλάσσια περιοχή των Αντικυθήρων, καθώς και η ανυπαρξία ενός απάνεμου λιμανιού, απέκοβαν για μέρες την ναυτική σύνδεση ανάμεσα στα δύο νησιά καθιστώντας το

διοικητικό έλεγχο προβληματικό. Οι θαλάσσιοι δίαυλοι στο Ιόνιο πέλαγος τελούσαν υπό το φόβο επέμβασης του βρετανικού στόλου, ο οποίος ήταν κυρίαρχος στη Μεσόγειο μετά τη ναυμαχία του Αμπουκίρ και την καταβύθιση του γαλλικού στόλου (1-3 Αυγούστου 1798).

Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι ενδιαφέρονταν για την κατοχή και διοίκηση των Αντικυθήρων, η οποία όμως ήταν πολύ προβληματική με τις αντικειμενικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν. Η εξουσία τους ήταν θεσμική αλλά όχι πρακτική καθώς δε διέθεταν δυνάμεις επιβολής των αποφάσεών τους. Ουσιαστικά οι κάτοικοι των Αντικυθήρων τελούσαν σε μια χαλαρή σχέση εξουσίας με τα Κύθηρα και σε μεγάλο βαθμό αυτοδιοικούνταν σύμφωνα με τα δικά τους εθιμικά δίκαια και τη συσχέτιση ισχύος ανάμεσα στις κυρίαρχες οικογένειες του νησιού.

Κεφ. 3. Το τέλος της κυριαρχίας των Δημοκρατικών Γάλλων στα Κύθηρα και στα Αντικύθηρα στις 13 Οκτωβρίου 1798

Η Δημοκρατική Γαλλία εγκαταστάθηκε στα Ιόνια νησιά και στα Κύθηρα με προοπτική μακροημέρευσης. Ο Ναπολέων είχε βλέψεις προς την Ανατολή και θεωρούσε τις γαλλικές κτήσεις στο Ιόνιο σημαντικές για τα μελλοντικά του σχέδια. Ο γαλλικός στρατός κατοχής όμως δεν επαρκούσε για την υπεράσπιση των νησιών, τα οποία, με εξαίρεση την Κέρκυρα, είχαν πεπαλαιωμένες οχυρωματικές εγκαταστάσεις και κάστρα σε μέτρια έως κακή κατάσταση. Τα κάστρα και τα οχυρά των Κυθήρων ήταν απαρχαιωμένα, με προβλήματα υποδομής και ανεπαρκή για αποτελεσματική άμυνα.⁴⁸⁹ Η παρελθούσα βενετική διοίκηση δεν κατόρθωσε να τα εκσυγχρονίσει, λόγω οικονομικής δυσπραγίας. Τα ιταλο-ελληνικά στρατιωτικά σώματα δεν θεωρούνταν ιδιαίτερα αξιόπιστα και η θέλησή τους να πολεμήσουν για τους Δημοκρατικούς Γάλλους βρισκόταν σε μηδαμινό επίπεδο. Ο λαός των Κυθήρων ήταν αρνητικά διακείμενος λόγω βαριάς φορολογίας και θρησκείας και θεωρούσε τους επερχόμενους Ρώσους ως ελευθερωτές.

Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις που αντιμάχονταν τη Δημοκρατική Γαλλία αποφάσισαν να την εκδιώξουν από το Ιόνιο. Η θέση του γαλλικού στρατού στα νησιά εκείνη την περίοδο θεωρούνταν ακόμη αδύναμη, αλλά τυχόν εδραίωση και ισχυροποίησή του σε αυτά θα γινόταν πολύ επικίνδυνη. Προεόρτια της επικείμενης

⁴⁸⁹ Πετρόχειλος Μ. Κ., *Εντυπώσεις από τα Κύθηρα*, ό.π., σ. 29.

επίθεσης στα Κύθηρα φαίνονταν στο επεισόδιο της πρωτομαγιάς του 1798, όταν Βρετανοί επιτέθηκαν σε γαλλική φρεγάτα στο Καψάλι.⁴⁹⁰ Η κορύφωση της αντιγαλλικής εκστρατείας επήλθε με τη γαλλική ήττα στη Ναυμαχία του Αμπουκίρ στις 1-3 Αυγούστου 1798 από τον βρετανικό στόλο, με επικεφαλής τον ναύαρχο Nelson. Ο γαλλικός στόλος υπέστη συντριβή και το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα του Ναπολέοντα εγκλωβίστηκε στην Αίγυπτο. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία συμμάχησε τότε με την προαιώνια αντίπαλο Ρωσική Αυτοκρατορία και προχώρησαν στη δημιουργία ενός συμμαχικού στόλου υπό τους ναυάρχους Θεόδωρο Ουζακώφ (Фёдор Фёдорович Ушаков) και Καντίρ-Μπέη.

Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι είχαν ενημερωθεί για την επικείμενη εισβολή με την αναφορά του Υγειονόμου του Ποταμού Τζώρτζη Μελέτη στις 21 Σεπτεμβρίου 1798.⁴⁹¹ Δεν γνωρίζουμε την αντίδραση του Γάλλου λοχαγού και στρατιωτικού διοικητή των Κυθίων Michel, αλλά σε κάθε περίπτωση τα περιθώρια δράσης του στα Κύθηρα ήταν εξαιρετικά περιορισμένα. Το έγγραφο αυτό δεν ήταν το μοναδικό προειδοποιητικό σημάδι της επερχόμενης ρωσο-οθωμανικής εισβολής. Είχε προηγηθεί ανοιχτή επιστολή⁴⁹² του Μπέη της Μονεμβασίας προς τους Κυθηριούς στις 5 Σεπτεμβρίου 1798, η οποία λόγω της σημασίας και της σημειολογίας της γραφής παρατίθεται αυτούσια:⁴⁹³

ἀπό μέρος τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀγά Χασάν Μπεϊ Βοηβούδα ἀγά και ζαπίτη Μονεμβασίας· εἰσέ λόγους σας Τζεριγότες μεγάλοι καί μικροί· σᾶς χαιρετάμεν· ἄλλο ἐδώ ἐμάθαμεν ὅτι νά σᾶς λέγουναι λόγια πῶς σᾶς φοβερίζομεν καί πῶς θέλωμεν νά ἐλθοῦμεν νά πατήσωμεν τό νησί σας, ὅμως ἡμεῖς ἀπό αὐτά τά λόγια χαμπάρη δέν ἤξεύρωμεν ἡμεῖς εἴμαστε γειτόνοι καί ἤκει δέν χριάζετε· μόνον ὡσάν θέλω νά ἔρθω ἔρχομαι μέ τήν φουργάδαν καί βγαίνω ἀτός μου καί ἔρχομαι καί κουβεντηάζομαι ὄχι νά ἔρθω μέ κακόν, δηατή ἐμεῖς εἴμαστε γειτόνοι καί τέτοια λόγια δέν

⁴⁹⁰ Χάρου-Κορωναίου Ε., «Ένα αιματηρό επεισόδιο στο Καψάλι την Πρωτομαγιά του 1798», *Κυθηραϊκά*, 247, Μάιος 2010, σ. 8.

⁴⁹¹ 26. Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 1 [Αναφορά υγειονόμου του Ποταμού], 21.09.1798.

⁴⁹² 28.Γ.Α.Κ.-Τ.Α.Κ., Αρχείο Δημοκρατικών Γάλλων: Φάκελος 13/Εγγραφο 3 [Επιστολή του Μπέη της Μονεμβασίας προς τους Κυθηριούς], 05.09.1798.

⁴⁹³ Τσάλτας Κ., «Το ιστορικό προσωπείο της εξαπάτησης, όπως προκύπτει από μια επιστολή του Μπέη της Μονεμβασίας προς τους Τσιριγώτες το 1798», *Κυθηραϊκά*, 251, Οκτώβριος 2010, σ. 8.

χρειάζονται καθώς σ'ας τά λέγονται, και μάλιστα ακόμα δέν έχομεν εἶδησιν πῶς ἔχει νά κάμη ὁ πολυχρονεμένος βασιλέας μας, και ὄντας ἔρθει εἶδησιν τότες ἔρχομαι και κουβεντηάζομαι και ὅποιο εἶναι τό καλό σας και σ'ας δώσει χέρη ἔκει στένετε, δηατή δέν τό θέλει ὁ Θεός νά χαθοῦναι τόσαις ψυχαῖς· μόνον τῶρα μην ἔχετε καμίαν ἔγνοϊαν και βγένετε περνᾶτε εἰς τόν τόπον μας και μή φοβόσασται και κανείς δέν σ'ας πηράζει ἔκει να εἴσασται ββαιοι· μά ἐμάθατε πῶς ἔπιασε ἡ φυργάδα τόν Χιρτημίτη, ἀλήθεια τόν ἔπιασε και μοῦ τόν ἔστειλε μέ το καϊκη του ἐδώ, και μέ τό νά εἴχανε μερικούς παράδες και τοῦς ἐκρατήσανε εἰς τήν φυργάδα, μέ ἐτοῦτο καρτεροῦμεν νά ἔλθῃ ἡ φυργάδα νά τοῦς δώσωμεν τοῦς παράδες τους και να τοῦς ἀφήσωμεν νά ἐρθοῦναι εἰς τόν τόπον τους, και μή φοβόσασται ἡσεῖς εἴσασται ραγιαδες δέν βγαίνει τύποτα ἀπο ἐσᾶς, μόνον κάνετε τήν δουλιαν σας και πηγενορχόσασται πάλαι εἰς τόν τόπον μας μέ δίχως ζημίαν υποψίαν σας· ταῦτα και ὄχι ἄλλο -1798-Σεπτεμβριου-5-Μονεμβασία.

Ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς σε πρῶτο ἐπίπεδο μαρτυρεῖ ἀνάγλυφα τόν τυπικό τρόπο γραφῆς ἐνός Οθωμανοῦ Μπέη που ἀπευθυνόταν σε ραγιαδες, ὅμως σε δεῦτερο ἐπίπεδο υπάρχουν πολλά ἐπιμέρους ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ὅπως:

1. Ἀπευθύνθηκε ἀπευθείας στους *Τσιριγώτες* και ὄχι στην ἐγχώρια τοπική διοίκηση του γαλλικοῦ καθεστώτος.
2. Χαρακτηρίζοταν ἀπό ἐνα ἐντονο καθησυχαστικό ὕφος, ἐπαναλαμβάνοντας, τονίζοντας και διαβεβαιώνοντας πῶς δέν υπήρχε κανένας κίνδυνος ἐπικείμενης οθωμανικῆς εἰσβολῆς.
3. Το παράδειγμα του αἰχμάλωτου καϊκιού, το οποίο ἐπρόκειτο να ἀποδοθεῖ σῶο και ἀβλαβές, ἀποτέλεσε το ἐπιστέγασμα τῆς καθησυχαστικῆς ἐπιχειρηματολογίας.

Ἡ ἐπιστολή αὐτή, τῆ συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, δείχνει τήν προσπάθεια συγκάλυψης των ἐπερχόμενων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων και κατευνασμοῦ των υποψιῶν των Κυθηρίων. Παράλληλα τόνιζε ἐμμέσως πλὴν σαφῶς τήν υπεροχή τῆς κυρίαρχης Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας και υποδαύλιζε τήν ἐπιθυμητή γι' αὐτήν προσάρτηση των Ἰονίων νήσων. Δέν ξέρουμε πόσοι Κυθηριοὶ πίστεψαν στις διαβεβαιώσεις του Μπέη τῆς Μονεμβασίας. Ὅμως στις 7 Οκτωβρίου 1798 οἱ συνασπισμένοι Ρῶσοι και Οθωμανοὶ ἀποβιβάστηκαν στον Αὐλέμονα και κατόπιν ὀλιγοήμερης ἀντιστάσεως στις 13 του ἰδίου ὑπό τον ναύαρχο Θεόδωρο Οὐζακῶφ

κατέλαβαν το νησί θέτοντας τέρμα στη σχεδόν δίχρονη παρουσία των Δημοκρατικών Γάλλων.